

JÓKAI ANNA

A kezdet vége felől

MEZEI ANDRÁS 70 ÉVES

Egy kérdő-faggatózó fiú-lélek, a próféták ősz hajával; zilált glória a szív alakú koponya körül; közönyt robbantó nyugtalanság, gyermeki rácsodálkozás a fásult világra, amely megfér az atyákra jellemző megbocsátó bölcsességgel: ez az ember, akit mi Mezei Andrásként szeretünk – s ez az ember, akit mások – talán éppen mindezért – eljelentékteleníteni iparkodnak. Hiszen nem divat manapság válaszokért ostromolni az Istenséget, nem ildomos sebeinket kitakarni, elavult az önvizsgálat, s a gyűlölet tamtam dobjai messzebbre szólnak, mint a szeretet hárfáján a sajnós emberkéz-lazította húrok. Hiszen sokan azt sulykolják, olyan verseket kell írni, hogy *csak az a vers*, ami megzavart nihil-állapotával arra ad alkalmat, hogy az olvasó maga is, a gondolkodást megkerülve, saját zavarodottságát igazolhassa vele. Zseni-tudat, zsenialitás nélkül: veszéyes, de általános. Az önvizsgáló, hivatott tehetség: áldásos, de ritka. Van, aki tapicskol a sikerben: a művét ájultan imádja. A *valódi* költőnek azonban sosincs csúcserzete; mindig hiányban él, holott nagyon is biztosan tud valamiféle lét-betöltöttségéről, amit szüntelenül kutat-keres. A fiatal Mezei András őszintén panaszojja:

*„Valamiért leküldtek egyszer
még kisgyerekkoromban,
valami jóért. A cédula
nem tudom, hol van,*

*s azóta is utcán bolyongva
nem merek hazamenni.
Izzadt tenyeremben a pénzzel
koldulok: semmi, semmi.”*

A cáfolat a mi dolgunk. Az érzellemmel nem szétparancsolt de az érzelmekkel igenis bátran dúsitott cáfolat: Mezei András, Bandi, hál' Istennek nem így van: te már nem üres kézzel, a talentumot eltékozolva fogsz az útra indító Erőhöz visszatérni. Hogy mit viszel magaddal, mint költészeted esszenciáját, próbáljuk meg ország-világ előtt számbavenni; mert Istent – sem a büntetőt, sem a könyörülőt – nem kell meggyőzni. Könyvében ott van bevésve a teljesítmény, napról napra szaporodó jelekkel; ott nincs cenzor, aki beletörölne, ott nem érvényes a hideg, pihent kritikus elme, hogy az ítéletet csakazértis felülírja. Vannak költők, akikről imádnak a hivatást szakszerűen művelők elmélkedni. A semmit-mondásról lehet a leglátványosabb tanulmányokat közölni. Az ítézés mindentudóként tetszeleghet, hiszen azt tesz a szöveg mögé, amit csak akar: a szövegnek nincs önereje, hogy a ráborított értelmezést levesse. Mezei András verseivel azonban bajos visszaélni: ezek a versek nem engedik meg, hogy teóriákkal nyakon öntsék, nincs szükségük sem a didaktikus, leegyszerűsítő magyarázatra, sem az elkent, ködösítő tudálékosságra. Az irigyek bűnéül róhatják fel, hogy a művei szavalhatóak, pódiumról is hatásosak. Motyogásra, ellilásításra persze nem alkalmasak, teátrális hang-

szál-bözögtetésre, széles gesztusokra se csábítanak. Ő szabad alkotó, nem szorul közvetítőre. Világos olvasata van, birtokbavehető, használható – no nem politikai praktikákra, hanem ön- és közjobbításra. Megérinti a lelket, kaput kínál a szellem befogadására. Sokrétegű, de nem mesterségesen bonyolított líra ez; szeretet-szó, a gyűlölködéssre nem ad municiót...! „Jobban igyekszem szeretni benneteket, mint ahogy ti szerettek engem” – ezt sugallja egy olyan korban, amikor sajnos nem kevesen azt hirdetik, nyíltan, s arra büszkék, hogy a gyűlöletre még nagyobb gyűlölettel képesek licitálni.

Mezei András szívesen beszél kettős kötődéséről: megszenvedett azért, hogy magyar maradhasson, s közben zsidóságát is természetesen viselhesse. Ebben a vállalkozásban felelősség van: azzal azonosulni, ami az erkölcsi jóban rokoníthat, de *részrehajlás nélkül* elutasítani mindent, minden oldalról, ami embertársunk kárára tör, korrekciót színélve tovább-torzít, békítés helyett háborúságot szül. Nincsenek bombasztikus frázisai, sem bosszú-áriái. Nem tömjénez, de nem is átkozódik. Nem felejtí a népén esett szörnyű bűntettet – de elég tágas a szíve, elég nyitott az esze, hogy mások más-ként-keserves szenvedését is látva-lássa. Kettős kötődés? Sokszoros kötelék fűzi a léthez: ő a paraszti életet tapasztalatból ismerő nógrádi fiúcska, az erzsébetvárosi szegény kis kamasz, a megalázott láger-lakó, Pest és Buda szerelmetes polgára, országa építője, Izrael zarándoka – s minden körülményben, mindenk fölött Isten elkószált gyermeke, rögös úton hazafelé. Mindenesetre kevés költőnek adatott, hogy egy születésen belül ennyi világot élhessen meg – s hogy minderről egyforma érvényességgel tudjon szólni. A bölcső-táj emlékéit, a falu-élményt, a földmunka nehéz aprólékosságát idéző verseit bármely antológia Illyés Gyula mellé szerkeszthetné. Ő maga így jelöli meg eredetét:

*„Mint kit a vízszintesből a függőlegesbe
emelnek csecsemőként, s emelőre billen a feje,
ott vagyok honn, ahol születtem,*

.....
*ha tárgyba ütközik, üvegpohárban csilingel
ezüstanállal Ő, az ismeretlen,
ki rejtve marad előttem és ott alszom el,
ahová fölemeltek a kezek, hónom alatt,
öreg bordáimon még ott tapad az Ő tenyere,
várom, hogy Ő tegyen le a függőlegesből
vízszintesbe.”*

(Eredet)

Szemérmes, megbonthatatlan kötelék ez: a felnőtt, mégis örök gyermeket éltében-holtában az anyjához kötő. József Attila *Mama* c. versével párhuzamos Mezei András *Anyá-ja*:

*„Ölhetem még kis fejét,
töppedt haját. Még láthatom
kék szemében a méz-fehér
az üres, végleges szobát,*

*ahogy még néha kitekint
a visszanyúló ablakon
csupaszon, rezzenéstelenül
fiára itt bent – láthatom:*

*végül a szeretet marad,
megtartván, mint a rettenet
a leépülő szervezet
üveges idegsejtjeit,*

*a féltéssel betöltve még
mint szörnyű réseit az ég,
az elme repedéseit.
Vállát fogom. Mellettem ül.”*

A tragikum az, amit már oly korán megérez: az aratásnak egy parányi mellék-ügyét teszi verse főeseményévé. A kaszával kettévágott pocok

*„...kivérzett,
míg az aratók észre se vették, hogy
a föltépett hús elevenében
megállt a nap ott a mezőben”*

(Aratáskor)

Az *Ebéd a mezőn* paraszti szertartása szociográfiába illő pontosságú; a *Talpalatnyi föld* híres filmkockái kíváncsognak ide, de más szférában emeli a befejezés csendes szomorúsága, az a csendes szomorúság, ami Mezei András csaknem valamennyi lírai hőstét, voltaképpen önmagát belengi:

*„...Az üres
láboskát a fiú a fehér asztalkendőbe
köti. Horpadt gyomorral
hazaballag...
Lábnyma ég a porban”*

Gondolnánk, ha a juhász birkagulyást főz, abban nincs poézis. Mezei, a valóság hű leíráson túl – mégis, merészen asszociál: az oda-vissza mozdulat, a keverés megfontoltsága a bográcsban a Teremtés ős-mozdulatát idézi. Mondhatnánk, egy „sült-realista” életképet transzponál a szakralitás síkjára. A látható valóság nála soha nem billen el, biztosan áll az anyagi talajon, de folyton-folyvást nyújtózkodva magasabb régiókban bomlik ki igazán. A nagy költészetnek nincs kicsi téma, mert a cseppben is meglátja a tengert. A közepes költő az, aki minél nagyobbat markol, annál kevesebb marad a markában.

Mezei András hosszú vándorlásában nem pihen meg, hogy a tömött tarisznyában kutakodjon: mit dobjon ki, mi a felesleg; nem szortírozza finnyásan a múltat, „ezt cipelem, ezt nem”, amit Isten a hátára tett, viszi végig. A falu után az erzsébetvárosi milió, a terek, gangok világa is haláláig kísérik:

„Rózsa utca

*Hol laksz, fiam? – Ha kérdezik,
halálsz órájában is,
arcok alatt egy idegen utcán
forogsz, hogy feleljél nekik:*

*torkából torkok súgjak
Aggból a fulladó gyerek:*

*Rózsa utca tizennyolc bé
első emelet tizenegy!”*

Mándy szerette így, prózában-legendásan a nyolcadik kerületet, a satnya fákat, a poros grundokat. Mezei verseiben hallható a kapucsengő, szagolható a pékség illata, a vasárnapi húsleves és a bodzaillat, a lépcső torzóként is a láb alá simul, pattog a labda, sír az apa hegedűje, lóbálják a faszenes vasalót, zubog kifele a lúgos víz a kidugaszott teknő alján, a leplombált villanyóra könyörtelenül őrzi a sötétet...mégis, mégis az apai sugallat: „A rossz is öröm, a baj is jó, fiam.” Költőnk Budapestet pedig már a szerelmes hangján szólongatja, izzik a naplemente, a Lánchídnak lelke van, a Halászbástyán trónon ül a magyar király, bőrig ázik a Tabán, a Gellérthegy mögött hajnalodik, a Gresham palota elefántjai bámulnak minket álmosan...A Vörösmarty téren, a Gerbaud teraszán fúj a szél, Zelk Zoltán, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik, Pilinszky, Weöres emlékét hozza – s bizony ötvenhatét:

*„...mert volt idő, melyben a fákon
egy-egy levéllel a szavak
őszvi viharba szabadulva,
csörögve, megcsavarodva
átviharozták Hunniát,
s most falevél vagy egy veréb
mit fúj a szél
a Vörösmarty téren át.”*

(Mert volt idő...)

A hitvallásba Jeruzsálem is belejátszik, *Két égbolt alatt*, innen-oda, onnan-ide ingázik a lélek

*„különösképpen, ha a
hidakon hajtok át, akkor
érezem, hogy én ide
tartozom, – a két város
közötti acélíveken
lebegő mennyei
Jeruzsálemben – vagyok
árnyékként átsuhanó*

utas...

*de a csillagok kavics-
mezői nekem világítanak
Ur városából induló
ősapám talpnyoma kivilágosodik*

*itt a Lánchíd fölötti
égen, melynek kárpítja
úgy szakad rám, mint a vég-
itéleti boldog teljesség.”*

Jelkép-hordozó Mezei András vonzódása a hidakhoz; hiszen ő maga is híd-szerepet vállal. Közvetíteni akar és nem szétperelni. Izrael – a felfoghatatlan szörnyűségek után

– mint a jóságban csalódott fiatal férfit negyvenkilencben magához vonzza: „Hazamentem az idegenbe; anyáméból apanyelvembe.” Lelkes építő, sivatag-szelídítő, régmúltban merítkező, de valahogy mégsincs véglegesen otthon. Erről a furcsa életérzésről az *Altelegóm I* sok mindent elmond:

„Sápadt, kékszemű, pajeszos fiú,
fehérbőrű és vereshajú,
karimás, sötét, nagy kalapban
áll az utcán Jeruzsálemben...

.....
nem ide, oda tartozik
kis lelke a felső világba,
ott van honn, de
(épp hogy csak) itt van.”

Mezei András Izraelbe-vágyódásának nincs politikai színezete. Ő egy közösségbe vágyott mindig, ahol testvér lehet; ahol testvérként szeretik, nem csak holmi jövevénynek kijáró udvariassággal. Valami mégis visszahúzza: itt akarta – akarja, magyar földön, a mindennél több *embertestvériséget* megtalálni. Ezért feszül ki ma is hídként a különböző csoportosulások közt, keresve ami összeköt, és mérlegelve, ami elválaszt. Cselekvő, feladatos lény: megbízatása nem politikai eredetű; valójában akkor sem volt az, amikor még pályája elején talán ilyen álorcát is viselt. Az *Asztronauta* c. versében írja:

„...nem elvágyódni kell, hanem ide, ide kell
újra lejönni az ember fiának
le-jön-ni, IDE.”

Nem véletlen a szótagolás, ezzel vési a lélekbe a parancsot. Lejönni ide, ahol népével megeshetett, ami megesett. A magyar irodalom leggyönyörűbb, örökké-emlékeztető siratóit Ő sírja el: nem fél a naturális, borzalmas részletektől, de van ereje a mélységből is a magassághoz szólni:

„Isten trónusa kiolvadt,
Aranya megsetétedett.
Énistenem, Jóistenem,
áldassék így is a neved:

.....
Megvakult szemünk szívárványa
nem láttatja, de föl-fölcsillog
a szeretet rémalkonyán is
a mélyből, a betlehemi csillag.”

(Mélyből)

A *Deportált nők* képét beleégeti a tudatba, de az elkövetők kárhozott sorából van mersze kiemelni a kivételt:

„A németet, aki kenyeret adott ki nekem
lakása ablakán, kirángatták mellém
a gyalogmenetbe. A töretet, mit
visszaadhattam neki a lágerben este

*elfogadta. Ma is erőt ad, hogy
egybeesett a Húsvét, Peszáh értelme,
hogy azóta nem idegen tőlem
az Ő vére és az Ő teste.”*

(A németet...)

Mezei András költői alkatában három nagy poétánk attitűdje békül össze, s hoz létre újat, saját, tragikus élethelyzetét a végsőkig megélve. Lét-versei Pilinszkyvel rokonítják. Félreértés ne essék, nem utánzásról, hanem a világban elfoglalt alapállásról van szó:

*„Megszállták súlyos angyalok
csontjaimat, miként a fát
ősszel a madarak.
Nem melegít, szárít a nap.*

*Ma Isten-vér, madár meleg
bugyolál talpig engemet.
Édes-sötétű rettenet:
örömmül téged tettelek.”*

(Szólításokra)

Vagy ez a négy soros remeklés:

*„Se odakint, se idebent,
befalazva a ráma.
Valaki visszanez lebúnyt
szememből önmagára.”*

(Ráma)

Szerelem-élményei József Attilához közelítik:

*„A szögesdrót megváltatik,
mert én Te vagy, s te Én vagyok:
fényes csöndjűekkel pártomon,
kipeckelt szájú csillagok.”*

(Szerelem)

A *Rejtett szobor* mottója utal is József Attilára, miközben a szeretett lény belső szerkezetét kutatja:

*„...A kirajzó értelem
székesegyháza homlokod.
Szemedben kettős gyertyaláng,
kiolthatatlanul lobog.”*

Ady Endre öngyötrő lázadása Mezei Andrásnak talán éppen a legnagyobb versében talál folytatásra. A *Hagyd a népedet* c. monumentális, negatívba fordított könyörgésből lehet, de nem szabad idézni. Ez a vers *az, ami*. Elejétől-végéig ismerni kell, s aki írta, azt nagyon szeretni. Mert *csak* a szeretet segít. Különben rettenet ül az ezredvégen. *Anti-genezis* roppantja össze a földet. Hatalmas látomás ez – ahogy a semmibe omlik minden:

*„Az időtlen idők felett
szétszóródnak a csillagok.*

*Az időtlen idők alatt
látni a fekete napot.*

*Szétoszlanak a por porán
majdan az idő rostjai.
Legyen sötét! – És lőn sötét,
de ki fogja kimondani?”*

Harcol a végleges nihil képzelete a költői alkatban a megmenekülés reményével.
Lesz-e bárka? – kérdezi Mezei András.

*„Lesz-e bárka, mely megtelik majd
minden égi és földi fénnel?
Visszatérnek-e madarak
csőrükben oxigénnel?”*

S miközben ő maga a legszorgalmasabb bárka-építő, ironizál is – de ez az ironia neki fáj legjobban.

*„Nagyok voltak az elhatározások.
Szépek voltak a hegyibeszédek.
Aztán csöndben hazamentünk-
ez a század is így ért hát véget?”*

(Századvég)

Mezei Andrásnak nincs nyálas optimizmusa, de szerencsére a beszáradt pesszimizmust sem tűri. A nyolcvanas évek végén mond erről valami fontosat: „Az apokalipszis vagy az új genezis előtt állunk-e?... Nincs más lehetőség a boldogulásra... mint nem a földrajzi, hanem a szellemi térben való terjeszkedés... A biológiai és szellemi energiákkal való gazdálkodás új jövőjének megalapozása mikro- és makroméreteken, hogy ez a századvég ne az emberiség végének kezdete, hanem egy rossz kezdet legvége legyen.” S bár válogatott verseinek kötete *A vég kezdete felől* címet viseli, ezért mi mégis joggal remélve-hihetjük, hátha megfordítható: gonosz energiákat használó kezdet után mi magunkon múlik a jövő. Mezei András mindent megtesz ezért: a gyakorlatot és a filozófiai mérlegelést képes együtt-működtetni. Őszinte ember, esendőségét az állítólagos „csalhatatlanok” közt megvallja. Olyan közösségi lény, aki mégis – lelke mélyén – valami büszke magányt megtart magának. Részvétét a szegények, szerencsétlenek, kiszolgáltatottak iránt meg nem tagadja:

*„Legalább éjszakára takard be a Te fiadat,
mert az ő meztelensége teremted
begyógyíthatatlan fekélye, Uram,
Halld meg könyörgésemet. Könyörgésüket.”*

(Vedd őket, Uram)

Mezei András teszi a dolgát. Hetven éves korára jelenséggé vált Magyarországon. A magyar nyelvbe elszegődött, fontos költő.

*„...Kétezer év siralma, hét magyar évszázad –
Erős vár a mi nyelvünk, Istenem, ez a házad.”*

(Ez a házad)